

Prof. dr hab. Urszula Swadźba
Instytut Socjologii
Uniwersytet Śląski
Katowice

Katowice, 30 styczeń 2015 r.

Opinia

o dorobku naukowym dra Stanisława Lachowskiego w związku z postępowaniem o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Podstawowe dane o Habilitancie

Dr Stanisław Lachowski ukończył studia socjologiczne w Instytucie Socjologii na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Magisterium uzyskał na podstawie pracy : „*Problemy ojców samotnie wychowujących dzieci*”. Pracę doktorską pt.: „*Funkcja socjalizacyjna rodzin niepełnych samotnych matek i samotnych ojców*” obronił w 1995 roku. Promotorem pracy był ks. prof. dr hab. Leon Dyczewski. Od 1989 roku jest zatrudniony w Instytucie Medycyny Wsi w Lublinie jako adiunkt. Od 1995 roku do 2004 zatrudniony był w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, Filia w Stalowej Woli. Od 2004 roku do dzisiaj zatrudniony jest również w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej na stanowisku adiunkta.

Najważniejsze osiągnięcia naukowe Habilitanta

Najważniejszym osiągnięciem naukowym będącym podstawą do uzyskania stopnia doktora habilitowanego jest cykl dwunastu publikacji zatytułowanych: „*Praca dzieci w rodzinnych gospodarstwach rolnych i gospodarstwach domowych na terenie województwa lubelskiego*”. W skład tych publikacji wchodzi monografia zatytułowana: „*Praca dzieci w rodzinach wiejskich Lubelszczyzny. Uwarunkowania i zagrożenia*” wydana nakładem Instytutu Medycyny Wsi, Lublin 2013, s. 384. Pozostałych jedenaście pozycji to artykuły umieszczone w czasopiśmie i monografiach. Problematykę, która jest zawarta w wymienionych pozycjach literaturowych można, jak pisze Autor, podzielić na cztery obszary zainteresowań: zjawiska pracy dzieci w rodzinach wiejskich, uwarunkowania angażowania dzieci do pracy, konsekwencje wykonywania prac w rodzinnym gospodarstwie, zagrożenia ze strony prac rolnych w ocenie dzieci i dorosłych. Ocenę rozpocznę od książki Habilitanta.

Należy podkreślić, że Autor podjął się badań, które nie były realizowane wcześniej, bądź były w małym zakresie. Praca dzieci wiejskich jest zjawiskiem mało poznanym i

badanym i dlatego kompleksowe omówienie tego tematu jest ze wszech miar uzasadnione i tu należy pochwalić Autora pracy, że zajął się taką problematyką. Jest to wkład w rozwój socjologii pracy, socjologii rodziny, socjologii wsi i socjologii medycyny. Monografia jest bardzo obszerna i składa się z jedenastu rozdziałów. W trzech pierwszych rozdziałach mieści się część teoretyczna pracy, która dotyczy dawnej i współczesnej rodziny wiejskiej, istoty dzieciństwa oraz pracy dzieci wiejskich. Druga część to rozdział metodologiczny. Część empiryczna składa się z sześciu rozdziałów, z których ostatni jest rozdziałem mającym charakter aplikacyjny.

W części teoretycznej pracy Autor analizuje dawną i współczesną rodzinę wiejską. Przedstawia aspekty historyczne przemian rodziny wiejskiej, jej specyfikę, szczegółowo pokazując zmiany jakie zaszły we współczesnej rodzinie wiejskiej po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Jest to interesujący poznawczo rozdział stanowiący przygotowanie do podjęcia właściwego tematu. W następnym rozdziale Autor analizuje poszczególne ujęcia dzieciństwa, takie jak historyczne, psychologiczne, pedagogiczne i socjologiczne. Uważam, że te punkty są prawidłowo skonstruowane, zawarte są informacje przydatne w dalszej analizie materiału empirycznego. Przeanalizowany jest społeczny aspekt dzieciństwa, który jest efektem definiowania dzieciństwa w poszczególnych epokach historycznych i kulturach. Z kolei następny rozdział rozpoczyna się do punktu domawiającego pracę dzieci. Mam tutaj uwagi, co do konstrukcji pracy. „Praca” - jako kategoria badawcza występuje w monografii jako główne zagadnienie. Własnej definicji pracy jednak nie znalazłam, a analiza istoty pracy, jej cech, wartości jest bardzo pobieżna, albo nie występuje. Te zagadnienia omawia Autor potem w części empirycznej, ale wcześniej brak jest ich analizy i definiowania. Bardzo potrzebny jest również, zamieszczony na końcu tego rozdziału, punkt dotyczący teorii ról społecznych. Pracę dzieci w rodzinach wiejskich, należy bowiem rozpatrywać w kontekście ról społecznych, ich realizacji oraz konfliktu. Mam jednak wątpliwości, czy tak ważnego punktu nie należałoby umieścić wcześniej, na początku rozdziału i od razu potraktować pracę jako element roli społecznej dziecka wiejskiego. Autor analizując materiał empiryczny cały czas się do koncepcji ról społecznych odwołuje. Podsumowując ocenę części teoretycznej, generalnie oceniam ją pozytywnie, jako dobrze przygotowaną podstawę do dalszej analizy empirycznej.

Metodologiczna część pracy to bardzo precyzyjne przedstawienie problematyki badawczej, następnie sformułowanie pytań badawczych i na ich bazie postawienie hipotez. Należy docenić klarowność i umiejętność sformułowania hipotez. Najpierw sformułowane są hipotezy główne, które następnie doprecyzowane są w hipotezach szczegółowych. Schemat

analizy przedstawiony jest w dwóch modelach graficznych. Ułatwiają one sposób postępowania badawczego. Już na tym etapie formułowania problemu badawczego można zauważyć, że analiza badań jest w dużym stopniu skoncentrowana na konsekwencjach wykonywania pracy dla zdrowia dziecka, a problemy społeczne (wpływ wykonywania pracy przez dziecko: na strukturę rodziny, pozycję dziecka w rodzinie, pozycję dziecka w grupie rówieśniczej, więzi rodzinne) są marginalizowane. W następnym punkcie przedstawione są narzędzia badawcze, jakie zastosował Autor do zgromadzenia materiału badawczego. Składają się na niego: kwestionariusz ankiety „Praca dzieci w gospodarstwie domowym i rolnym”, dzienniczek zajęć ucznia, kwestionariusz informacji o dziecku, który wypełniał wychowawca klasy. Dodatkowo dołączone są, wywiad lekarski na temat stanu zdrowia ucznia oraz badania fizykalne na temat jego zdrowia. Autor zgromadził więc obszerny materiał badawczy. Sądząc z jego opisu ma on charakter przede wszystkim ilościowy (brak jest informacji czy dzienniczek miał charakter swobodnego opisu dnia, czy były rubryki do zaznaczenia). Wszechstronne badania socjologiczne zwykle przeprowadzane są metodą ilościową i jakościową (wywiady swobodne). Taki dopiero materiał badawczy pozwala na pogłębioną analizę problemu. Z punktu widzenia analizy socjologicznej, materiał o stanie zdrowia dziecka powinien pełnić tylko funkcje pomocniczą.

Dobór próby badawczej i organizacja badań są bardzo dokładnie opisane, brak w niej jednak bardzo istotnej informacji - roku przeprowadzenia badań empirycznych. We „Wstępie” do monografii, Autor na s. 8 pisze, że: „Materiał badawczy pochodzi z dwóch grantów badawczych: projektu pt. „Obciążenie pracą dzieci z rodzin rolniczych” finansowanego przez KBN (grant KBN nr. 4PO5D/009/10) oraz z projektu pt. „Angażowanie do prac domowych i rolnych dzieci rodziców prowadzących gospodarstwo rolne, a jednocześnie pracujących poza rolnictwem”, realizowanego w ramach działalności statutowej IMW (temat nr. 2.22 działalności statutowej IMW). Część materiałów w postaci badań dzienniczkowych (236 dzieci) oraz badania przy pomocy kwestionariusza opinii nauczyciela została zgromadzona na potrzeby niniejszego opracowania.” Pierwszy z grantów, na który się Autor powołuje był realizowany w latach 1996-98 (źródło: załącznik 3, s. 11); drugi w latach 1999-2000 (źródło: załącznik 3, s. 12). Można więc domniemywać, że materiał badawczy pochodzi z końca lat 90. Nie jest to więc materiał nowy. Natomiast nie wiadomo z jakiego okresu pochodzą dzienniczki i opinie nauczycieli.

Następne punkty to omówienie zmiennych i wskaźników oraz procedur analizy danych zastosowanych do zgromadzonego materiału empirycznego. Tu należy pochwalić

Autora za wszechstronny dobór metod statystycznych. Będą one pomocne w skonstruowaniu modeli uwarunkowań obciążenia pracy dzieci na rzecz gospodarstwa domowego i rolnego.

Analiza empirycznej części pracy dokonana jest bardzo rzetelnie i szczegółowo. Autor omawia temporalne aspekty pracy dzieci wiejskich, przedmiotowe aspekty pracy dzieci wiejskich, wymiary obciążenia dzieci pracami w rodzinie, uwarunkowania angażowania dzieci do prac na rzecz rodziny, negatywne konsekwencje udziału w pracach na rzecz rodziny, kierunki rozwiązania problemu nadmiernej pracy dzieci. Zaczę najpierw od pochwał dla Autora. Każdy rozdział kończy się podsumowaniem i weryfikacją przedstawionych wcześniej hipotez. W rozdziale 11 Autor wskazuje na kierunki rozwiązań nadmiernej pracy dzieci w gospodarstwach rolnych. Ten rozdział ma więc charakter aplikacyjny. W każdym z poprzednich rozdziałów przeprowadzona analiza udokumentowana jest zaawansowanymi metodami statystycznymi. Oprócz rozkładów procentowych, zastosowane są korelacje testem chi kwadrat. W rozdziale poświęconym temporalnym aspektom pracy dzieci wiejskich, skonstruowane są korelacje elementów budżetu czasu według macierzy korelacji (s. 167-171). W analizie przedmiotowych aspektów pracy dzieci wskazane są poziomy istotności wykonywanych prac przez dzieci w gospodarstwie wiejskim. Takie same analizy statystyczne zostały przeprowadzone w rozdziale dotyczącym wymiarów obciążenia dzieci pracami w rodzinie. W rozdziale analizującym uwarunkowania angażowania dzieci do prac na rzecz rodziny Autor posłużył się analizą wariancji, macierzą rotowanych składowych i analizą regresji krokowej. Zastosowanie metod statystycznych świadczy nie tylko o umiejętnościach Autora, ale o jego determinacji w pokazaniu jak najdokładniej czynników decydujących o obciążeniu pracą dzieci w rodzinach wiejskich. W rozdziale 9 punkcie 4 Autor konstruuje model uwarunkowań obciążenia dzieci pracami domowymi oraz model koncepcyjny kolejności wprowadzania zmiennych do modelu analizy ścieżkowej uwarunkowań obciążenia pracami rolnymi (s. 263-287). Modele te są uzupełnione modelami pośrednimi. Czynniki, które wymienił Autor jako istotne są: cechy demograficzne dziecka, zapotrzebowanie rodziny na pracę, cechy dziecka, inne zajęcia w budżecie dziecka, wskaźnik obciążenia pracami domowymi. Model koncepcyjny analizy ścieżkowej dotyczącej zaangażowania w pracę dziecka w gospodarstwie rolnym wykazuje, że istotne są zmienne demograficzne dziecka. Oprócz tego ważną rolę odgrywają inne czynniki jak: zapotrzebowanie na pracę ze względu na strukturę rodziny, cechy gospodarstwa i sytuacja materialno-bytowa rodziny. Uważam, że skonstruowanie modeli świadczy o dużej umiejętności syntetycznego myślenia Autora i uogólniania wyników badań.

Chciałam jednak wskazać na słabsze cechy pracy. Praca jest bardzo obszerna, ale Autor omawiając wyniki badań powinien skupić się przede wszystkim na analizie socjologicznej. Otóż moim zdaniem zbyt wiele miejsca w monografii zajmuje opis uwarunkowań medycznych (zdrowie, masa ciała, wypadkowość), z których można było zrezygnować. Te aspekty są przedstawiane w innych artykułach Autora. Wnikliwsza analiza powinna być przeprowadzona z uwzględnieniem cech społecznych. Na przykład w rozdziale 6, dotyczącym temporalnych aspektów pracy (s. 171), Autor pisze: „*Ciekawym rezultatem przeprowadzonych analiz było stwierdzenie, że czas przeznaczony na prace domowe nie koliduje z czasem odrabiania lekcji, a wręcz przeciwnie – stwierdzono pozytywną korelację pomiędzy tymi zmiennymi.*” Dalej Autor kontynuuje „*...dzieci, które mało czasu poświęcają na naukę, również w niewielkim stopniu pomagają w pracach domowych.*” Tu od razu nasuwa się pytanie, dlatego tak się dzieje? Czy występują tu przyczyny społeczne, czy psychiczne? Sądzę, że badania jakościowe, rzetelne wywiady z dziećmi, rodzicami i nauczycielami dałyby odpowiedź na to pytanie. Pogłębienia wymagałyby również analizy statystyczne dotyczące motywów podejmowania pracy przez dzieci w gospodarstwie rolnym. Ważne jest uzyskanie odpowiedzi na pytania dotyczące motywów społecznych podejmowania pracy przez dziecko (podwyższenia pozycji: w rodzinie, grupie rówieśniczej, ze względu na władzę, posiadanie własności np. drobnego inwentarza).

Analiza socjologiczna powinna być również skupiona nie tylko na poznaniu uwarunkowań, ale również na wskazaniu społecznych konsekwencji pracy dzieci. Omawiając uwarunkowania Autor pisze o szeregu pozytywnych konsekwencjach jej wykonywania, np. poczuciu obowiązku, chęci pomocy rodzicom, rozwijania zamiłowania do pracy itp. (s. 272-273). Poprzez pracę wzmocniana jest więź rodzinna. To właśnie zagadnienie wartę jest pogłębienia. W rozdziale dziesiątym Autor omawia negatywne konsekwencje udziału dzieci w pracach na rzecz rodziny, szczególnie ich zdrowotne skutki. Mniej istotne dla socjologa są analizy dotyczące masy ciała, wzrostu czy wypadkowości (s. 241-246, 291-298), bardziej interesujące są konsekwencje dla edukacji. W tym miejscu znalazłam bardzo ciekawe wnioski z badań. Po pierwsze wskazują, że dzieci sumienne i osiągające dobre wyniki w nauce, częściej podejmują się prac w gospodarstwie domowym: po drugie, że dzieci więcej pracujące w gospodarstwie rolnym, mają gorsze wyniki w nauce, szczególnie dotyczy to chłopców (s. 306-307). Tu Autor wysuwa przypuszczenie, że być może w grupie słabo się uczących, znajdują się chłopcy, którzy chętniej podejmują prace w gospodarstwie rolnym, aby się dowartościować. Myślę, że pogłębione wywiady pozwoliłyby na takie pytanie odpowiedzieć.

Podsumowując, tą część recenzji uważam, że pomimo moich uwag krytycznych dotyczących braków w analizie stricte socjologicznej, monografia stanowi wkład autora w rozwój socjologii. Przede wszystkim dlatego, że podjął temat, który był słabo rozpoznany. Przeanalizował i pokazał najważniejsze zależności i uwarunkowania podejmowania pracy przez dzieci w gospodarstwach domowych i rolnych. Skonstruował modele, które mają charakter aplikacyjny.

Oprócz monografii w skład osiągnięcia naukowego wchodzi również jedenaste artykułów opublikowanych w czasopismach i w monografiach. Spośród tych artykułów osiem opublikowanych jest w czasopismach, z czego pięć w języku angielskim, a trzy w języku polskim; siedem artykułów Habilitant opublikował samodzielnie, a cztery we współautorstwie. Dorobek ilościowy Habilitanta jest więc znaczny. Jednak zdecydowana większość publikacji jest umieszczona w czasopismach lub monografiach instytucji, w których Habilitant pracuje. Kilka z nich ma zasięg ogólnopolski. Artykuły w języku polskim zostały opublikowane w „*Rocznikach Socjologii Rodziny*”, „*Humanizacji Pracy*” i „*Medycynie Pracy*”. Wysoko należy ocenić umieszczenie artykułów w dwu pierwszych czasopismach, ponieważ są wysoko notowane w środowisku socjologicznym. Pozostałe pięć artykułów w języku angielskim zostało opublikowanych w czasopiśmie „*Annals of Agricultural and Environmental Medicine*”, które jak Autor podaje, znajduje się na liście „A” czasopism punktowanych MNiSW i aktualnie posiada 30 punktów (wcześniej 20). Recenzent nie może jednak zauważyć, że nie jest to czasopismo zagraniczne, ale Instytutu Medycyny Wsi, w którym Habilitant pracuje. Zawartość tematyczna czasopisma jest daleka od socjologicznej, a publikują tam specjaliści medycyny i weterynarii. Trzy z artykułów Autora zostały opublikowane w krótkim odstępie czasu 2011, 2013, 2014. Mam ambiwalentne opinie, co do takiego sposobu rozpowszechniania wyników badań socjologicznych. Bardziej cenne według mnie, byłoby opublikowanie chociaż jednego z tych artykułów w „*Polish Sociological Review*” lub „*Studiach Socjologicznych*”.

Artykuły autorstwa Habilitanta mają charakter empiryczny i z reguły posiadają podobną strukturę. Jak pisze Autor: „...przedstawiają zjawisko pracy dzieci na podstawie badań przeprowadzonych w innych okresach czasu, z punktu widzenia różnych grup respondentów (dzieci, ich rodzice, osoby dorosłe) oraz uwzględniają inne aspekty tego zjawiska (np. odległe konsekwencje pracy)”. Problematyka jest więc bardzo podobna do tej poruszonej w monografii, a wiele wniosków się powtarza (nr. 3, 5, 8). Część artykułów dotyczy konsekwencji podejmowania pracy i tutaj Autor w dużym stopniu skupia się na konsekwencjach medycznych (nr. 5, 7, 8, 9, 10). Socjologa powinny przede wszystkim

interesować społeczne konsekwencje podejmowania pracy przez dzieci. Te wątki również są omówione. W niektórych z nich Autor doszedł do ciekawych konkluzji. Na przykład w jednym z artykułów (nr. 2) Autor pisze: *„This type of parental approach results not only from the family demand for child labour (a difficult financial situation, lack of manpower), but also from the belief that work is an important part of the socialization and upbringing of the young generation.”* (s.292). Oznacza to, że badania wykazały, że wiejskie rodziny rolnicze kontynuują etos pracy i poprzez pracę wychowują swoje dzieci. Ma to z pewnością pozytywne aspekty socjalizacyjne. Również ciekawą konstatacją jest wniosek wynikający z badań: *„W porównaniu z innymi czynnościami dnia codziennego, praca w gospodarstwie rolnym nie została uznana za czynność najbardziej niebezpieczną. Bardziej niebezpieczna w ocenie dzieci jest droga do szkoły oraz przebywanie w dyskotekach.”* (nr. 9, s. 41). Praca dla dzieci jest więc określoną wartością, uwzględniając kategorię bezpieczeństwa. Wyznacza pozycję dziecka w rodzinie i wśród rówieśników, sprzyja wzmocnieniu więzi w rodzinie. Nawet zajęcia bardziej atrakcyjne są mniej bezpieczne.

Trzy spośród artykułów opublikowane w tomach pod redakcją. Dobrze oceniam artykuł: *„Praca jako element tożsamości rodziny rolniczej”* w *„Odmianach tożsamości”*, monografii pod redakcją L. Dyczewskiego, J. Szulich-Kałuży i R. Szwed (nr. 4). Autor wskazał w nim, że praca dzieci jest jednym z tych aspektów tożsamości, które odróżniają rodzinę wiejską od innych rodzin. Poprzez pracę intensyfikują się kontakty rodzinne, relacje rodzinne i umacnia się więź rodzinna. Co ciekawe dzieci same oceniają swoją pracę w kategoriach korzyści niż strat, odwrotnie niż ich rodzice. Są to bardzo ciekawe wnioski warte dalszych badań socjologicznych.

Przedstawione artykuły jako część osiągnięcia naukowego, mają w mojej opinii wartość uzupełniającą. Wyższą wartość mają te opublikowane w czasopiśmie bądź monografii socjologicznej, niż w wysoko punktowanym, anglojęzycznym czasopiśmie nie socjologicznym. Ważnym osiągnięciem naukowym jest zrealizowanie badań, ich analiza i opublikowanie monografii. Autor podjął bowiem temat do tej pory słabo poznany w socjologii pracy i socjologii wsi. Potrafił ten temat skonceptualizować i zrealizować. Badania są rzetelnie opracowane. Analiza statystyczna i skonstruowane modele wskazują na umiejętność syntetycznego myślenia. Kończąc ten fragment recenzji uważam, że rozprawa stanowi znaczny wkład Autora w rozwój socjologii.

Pozostałe osiągnięcia badawcze

W ocenie pozostałych osiągnięć badawczych uwzględniłam ocenę ilościową, znaczenie naukowe z uwzględnieniem miejsca wydania, realizację projektów oraz publikację wyników badań. Na dorobek składają się dwa artykuły z listy A, piętnaście artykułów z listy „B”, jeden artykuł spoza listy. Habilitant jest autorem jednej monografii i współautorem czterech, redagował jedną monografię i współredagował trzy. W monografiach opublikował cztery artykuły w języku obcym i osiemnaście w języku polskim (jeden we współautorstwie). Oprócz publikacji naukowych jest autorem dwóch ekspertyz i współautorem dalszych dwóch, realizowanych na zamówienie władzy publicznej. Kierował trzema grantami zdobytymi w wyniku Konkursu MNiSW lub KBN oraz był wykonawcą w trzech z nich. Zrealizował również trzy projekty na zlecenie agend rządowych (jeden jako kierownik, a dwa jako wykonawca). Dorobek jest więc imponujący pod względem ilościowym.

Gdy jednak przeanalizuje się go pod względem cech, które wymieniłam to przede wszystkim trzeba stwierdzić, że artykuły z listy „A”, są umieszczone ponownie w *„Annals of Agricultural and Enviromental Medicine”*. Artykuły w czasopismach z listy „B”, to w przeważającej liczbie publikacje w *„Medycynie Ogólnej”* (aktualnie *„Medycyna Ogólna i Zdrowie Publiczne”*), czasopiśmie Instytutu Medycyny Wsi. Cztery artykuły są opublikowane poza Lublinem, w tym jeden w *„Humanizacji Pracy”*. Dorobek naukowy jest imponujący w sensie liczbowym, natomiast mniej satysfakcjonujący pod względem miejsca publikacji. Dominują bowiem czasopisma uczelniane, gdzie Habilitant pracuje. Natomiast niezbyt często Habilitant publikuje poza środowiskiem lokalnym. Szczególnie brakuje publikacji w czasopismach socjologicznych.

Podobna sytuacja dotyczy umieszczania artykułów w monografiach. Na dwadzieścia dwa artykuły, trzynaście jest wydrukowanych w wydawnictwie IMW, sześć poza Lublinem, z tego cztery w pobliskiej Białej Podlaskiej. Autor więc publikuje głównie w lokalnym środowisku. Większość artykułów dotyczy problemu, którym Autor wcześniej się zajmował tj. pracy dzieci wiejskich. Omawiane są różne aspekty tego zagadnienia. Mają charakter empiryczny i w zasadzie wnioski z nich wynikające zawarte są już we wcześniej omówionych przeze mnie publikacjach. Dwie z przedłożonych monografii: *„Postawy rodziców wobec angażowania dzieci do prac we własnym gospodarstwie rolnym. Raport z badań”* oraz *„Obciążenie pracą dzieci z rodzin rolniczych. Zmiany w ostatnim dziesięcioleciu”* zajmują się również tym problemem. Prace napisane są we współautorstwie, pierwsza z nich ma charakter porównawczy. W drugiej Autor rozszerza swoje zainteresowania o postawy rodziców wobec angażowania dzieci do prac we własnym gospodarstwie rolnym. Obydwa raporty są solidnie

przygotowane i opracowane, mają charakter aplikacyjny. W drugim zbadani zostali rodzice, którzy angażują dzieci do prac rolnych. Wnioski z badań wykazują, że większość rodziców zdaje sobie sprawę z negatywnych konsekwencji zagazowania do pracy dzieci. Uważam, że w publikacji słabo został wyeksponowany wątek pozytywnych efektów pracy dzieci, dotyczący socjalizacji, wpływu na pozycję społeczną dziecka w rodzinie, wpływ na pozycję społeczną dziecka wśród rówieśników, umacnianie więzi rodzinnej.

Wśród przedstawionych do oceny prac jest kilka, które wskazują na nieco inne zainteresowania badawcze Autora niż praca dzieci wiejskich. Interesujący jest artykuł Autora omawiający: „*Postawy mieszkańców regionu wobec naturalnego środowiska*” oraz „*Świadomość ekologiczna mieszkańców makroregionu „Bug”*”. Drugi z artykułów został opublikowany w monografii pod redakcją ks. prof. Leona Dyczewskiego. Autor wykazał się znajomością problematyki odmiennej niż do tej pory realizował. W artykule można znaleźć ciekawe wnioski na przykład, że respondenci o niskim i średnim poziomie wykształcenia zdecydowanie częściej inicjują prace na rzecz środowiska niż osoby o wysokim poziomie wykształcenia. Innym obszarem zainteresowań Habilitanta, którym zajmował się wcześniej są problemy samotnego ojcostwa. Autor wraz ze współautorką wskazuje na te czynniki, które różnią rodzinę samotnego ojca od rodziny samotnej matki. Interesujące są zwłaszcza wnioski dotyczące roli religii w życiu rodziny samotnych ojców.

Do aktywności naukowej Habilitanta należy również udział w projektach badawczych. W trzech grantach badawczych (KBN, następnie MNiSW) uczestniczył jako kierownik, pierwszy raz już w latach 1996-1998, następnie w latach 2001-2002 i 2008-2009. Granty dotyczyły problematyki pracy dzieci w rodzinach wiejskich i postaw rodziców wobec tej pracy. W trzech innych grantach Habilitant uczestniczył jako wykonawca, realizował również projekty na zlecenie rządu lub ministerstw. Pozyskanie grantów, następnie ich realizacja, świadczą nie tylko naukowym zaangażowaniu, ale również o umiejętnościach kierowniczych Habilitanta. Należy to wysoko ocenić. Jednocześnie udział w charakterze wykonawcy w innych grantach, świadczy o umiejętności pracy w grupie. Są to umiejętności niezbędne w pracy naukowej i Habilitant już na wczesnej drodze zawodowej je posiadał.

Kończąc ten fragment recenzji chciałabym stwierdzić, że chociaż dorobek Habilitanta jest imponujący ilościowo, to mam wiele zastrzeżeń do jego sposobu rozpowszechnienia w postaci publikacji. Zgromadzone punkty nie zawsze są odzwierciedleniem jego wartości. Należy docenić umiejętności Habilitanta w pozyskiwaniu grantów, kierownictwa nimi, jego realizacji i publikacji wyników. Jest to efekt Jego pracowitości i rzetelności. Ten duży

dorobek, głównie empiryczny, został jednak rozpowszechniony w środowisku lokalnym, głównie nie socjologicznym.

Naukowa aktywność organizacyjna

Habilitant w dużym stopniu angażuje się w życie naukowe. Brał aktywny udział z referatami w piętnastu konferencjach o charakterze międzynarodowym (w trzech poza granicami kraju), w dwudziestu krajowych, w dwudziestu seminariach naukowo-szkoleniowych lub szkoleniowych. Habilitant w ciągu swej drogi naukowej w miarę systematycznie uczestniczył w konferencjach, organizowanych przez instytucje naukowe i pozanaukowe. Nie ograniczał się wyłącznie do swojego lokalnego środowiska, ale brał udział w konferencjach we Lwowie, Brześciu, Berlinie, Warszawie, Wrocławiu, Łodzi, Szczecinie. W dokumentacji którą otrzymałam, w zdecydowanej części tych konferencji nie jest podany organizator, więc brak jest pełnej informacji o konferencji (załącznik 3, s. 13-17). Nie znalazłam również informacji, że kiedykolwiek Habilitant brał udział w organizowanym co trzy lata Zjeździe Socjologicznym, bądź w innych konferencjach organizowanych przez ośrodki socjologiczne (instytuty, katedry uniwersyteckie).

Tematem wystąpień na konferencjach była problematyka, którą zajmuje się Habilitant, praca dzieci wiejskich w gospodarstwie domowym i rolnym. Autor wskazuje w nich na obciążenia wynikające z pracy dzieci wiejskich, zagrożenia zdrowotne w środowisku pracy, wypadki dzieci, negatywne konsekwencje pracy dzieci w rodzinach rolniczych. Następnym zagadnieniem, które podnosił na konferencjach to postawy dzieci rolników wobec ich pracy w gospodarstwie rolnym oraz postawy rodziców wobec pracy dzieci. Na konferencjach prezentował również problematykę samotnego ojcostwa oraz pracę dzieci jako element tożsamości rodziny rolniczej. Jego udział w konferencjach naukowo-szkoleniowych i szkoleniowych ma charakter aplikacyjny. Wynika z nich wniosek, że potrafi uzyskaną wiedzę przełożyć na stronę praktyczną, co również ma duże znaczenie. Habilitant propaguje więc wiedzę socjologiczną w środowisku nie socjologicznym, co jest z pewnością wartościowe, ale w dużo mniejszym stopniu jest aktywny w środowisku socjologicznym.

Dr Lachowski posiada bardzo bogate doświadczenie w popularyzacji swojego dorobku naukowego oraz aplikacji go do potrzeb praktycznych. Uczestniczył w programach międzynarodowych dotyczących bezpieczeństwa i higieny pracy jako czynnika zapobiegania utracie pracy oraz etiologii zapobiegania chorobom zawodowych. Brał udział również w komitetach organizacyjnych konferencji dotyczących zdrowia oraz czynnika ludzkiego w rolnictwie. Wykonuje ekspertyzy i opracowania na zamówienie instytucji np.: Państwowej

Inspekcji Pracy, Ministerstwa Zdrowia, Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Intensywnie współpracuje z praktykami. Współpraca z praktykami zaowocowała opublikowaniem dwudziestu jeden materiałów popularno-naukowych i edukacyjnych na potrzeby uczniów i nauczycieli. Dotyczą one bezpiecznego wykonywania pracy przez dzieci w gospodarstwach rolnych.

Habilitant jest również aktywny organizacyjnie. Brał udział w pracach Zespołu Programowego ds. Katolickich Uniwersytetów Ludowych przy Kurii Archidiecezji Lubelskiej w latach 1998-2002. Również w swojej macierzystej jednostce aktywizuje się w komisjach Rady Naukowej IMW ds. Kadry Naukowej oraz ds. Szkolenia Podyplomowego. Był w okresie 2009-2012 zastępcą Dyrektora Instytutu Socjologii UMCS. Pełni funkcję wiceprezesa Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego. Niestety Habilitant nie jest członkiem Polskiego Towarzystwa Socjologicznego. Członkostwo w tej organizacji ułatwia uczestniczenie w socjologicznym życiu naukowym (otrzymywanie informacji o konferencjach, informacje o publikacjach, uczestniczenie w pracach PTS, Zjazdach Socjologicznych itp.) .

Oprócz aktywności organizacyjnej, Habilitant jest redaktorem działu „*Socjologia Zdrowia*” z uprawnieniami przyjmowania do druku artykułów w czasopiśmie „*Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*”, czasopiśmie macierzystego Instytutu. W nim również recenzował sześć manuskryptów, jeden manuskrypt recenzował w „*Annals of Agricultural and Enviromental Medicine*”.

Oceniając aktywność Habilitanta należy wskazać na Jego dorobek dydaktyczny. Od 1995 roku do 2004 prowadził seminaria licencjackie i wykłady z socjologii rodziny w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim – Filia w Stalowej Woli. Od 2004 roku pracuje w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej i prowadzi seminaria licencjackie i magisterskie oraz wykłady z socjologii rodziny i zdrowia oraz inne, pokrewne tematycznie. Wypromował 81 prac licencjackich i 31 magisterskich. Jest również opiekunem studentów socjologii i studentów zdrowia publicznego odbywających praktyki w Zakładzie Zdrowia Publicznego IMW.

Zanim sformułuję ostateczną konkluzję, chciałabym wyrazić kilka uwag ogólnych o Kandydacie i jego dorobku. Habilitant pracuje w Instytucie Medycyny Wsi od 1989 roku. Jest to już bardzo długi okres. Zrozumiałe jest, że w swoich zainteresowaniach naukowych musiał orientować się na problematykę, będącą w polu realizowanych badań tego Instytutu. W niektórych tematach jak sądzę, zmuszony był uczestniczyć i znajdować w nich kontekst społeczny. Z pewnością miejsce zatrudnienia, o zasadniczo innym profilu niż reprezentowana przez niego specjalność, spowodowały ograniczenia w funkcjonowaniu w środowisku

socjologicznym. Z drugiej strony funkcjonowanie i przeprowadzanie badań w środowisku nie socjologów posiada bardzo duży walor poznawczy, ponieważ wprowadza w obieg wyniki badań socjologicznych do innych dyscyplin, w tym wypadku medycyny. Przykład Habilitanta wskazuje również, że badania socjologiczne mogą mieć charakter aplikacyjny. Te wszystkie okoliczności w formułowaniu ostatecznej konkluzji wzięłam pod uwagę.

Konkluzja:

Biorąc pod uwagę dokonania naukowe dr Stanisława Lachowskiego po uzyskaniu stopnia naukowego doktora, a w szczególności jego książkę „Praca dzieci w rodzinach wiejskich Lubelszczyzny. Uwarunkowania i zagrożenia”, która stanowi wkład do dyscypliny socjologia oraz Jego aktywność organizacyjną i dydaktyczną, stwierdzam, że dorobek ten w wystarczającym stopniu spełnia kryteria stawiane, jako ocena osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego. Tym samym dr Stanisław Lachowski może być dopuszczony do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read "Medyka".